
ŠTOVANJE EUHARISTIJE IZVAN MISE OD PRVIH STOLJEĆA DO UKLJUČIVO DRUGOGA VATIKANSKOG SABORA

Marin Škarica, Split

UDK: 265.3 : 264
Pregledni članak
Primljeno 6/2001.

Sažetak

Autor ističe da je od početaka Crkve euharistijsko slavlje s aktivnim sudjelovanjem i pričešću u središtu liturgijskog događanja. Istodobno, s euharistijskim prilikama čuvanima i nakon mise postupa se s posebnim poštovanjem, iskazuje im se kult *latrae*, koji pripada samo Bogu, a to pokazuje živu vjeru u stvarnu Kristovu prisutnost u tim prilikama. No, sve do XI. stoljeća nema posebnih izvanjskih oblika tog štovanja. Ipak već od IV. stoljeća stvarna povezanost misne žrtve i pričesti postupno slabi, a srednji vijek to još više produbljuje. U središte vjerničkog zanimanja i pobožnosti dolazi stvarna Kristova prisutnost u euharistiji, a samo slavlje i bitna svrha te prisutnosti, pričest, dolaze u drugi plan. Uz Tijelovo javljaju se i šire i razni drugi oblici euharistijske pobožnosti u kojima ima i pretjeranosti i zloraba. Dolazi do protestantske reakcije. Tridentski koncil i pape nakon njega, posebno oni XX. stoljeća, brane tradicionalni euharistijski crkveni nauk, potiču i dopuštaju razne oblike euharistijske pobožnosti, suzbijajući pretjeranosti, ali istodobno promiču čestu te svagdanju pričest i ranu pričest djece. Autor posebno ističe ulogu Drugoga vatikanskog sabora i enciklike *Mysterium fidei* Pavla VI., koji postavljaju euharistiju u središte liturgijskog života Crkve i stvaraju temelje njezina ispravnog i teološki utemeljenog štovanja, no zaokruženi i cjeloviti nauk Crkve o euharistijskom misteriju pronaći ćemo ipak tek u posaborskim dokumentima.

Autor na kraju ističe da takvi posaborski euharistijski dokumenti omogućuju obogaćenje euharistijske pobožnosti i njezino postavljanje na ispravne teološke i liturgijske temelje, gdje će euharistijsko slavlje biti središte iz kojeg izvire i u koji uviru svi oblici euharistijske pobožnosti. Stoga i upućuje na te dokumente.

Ključne riječi: štovanje euharistije, euharistijsko slavlje, euharistijske prilike, hostija, pričest, stvarna prisutnost, euharistijska pobožnost, euharistijska teologija, posaborski dokumenti, nauk Crkve.

UVOD

Drugi vatikanski sabor početak svojega rada s pravom je posvetio raspravi o liturgiji, jer je smatrao "da na nj na poseban način spada i obnova i gajenje liturgije" (SC 1). Sabor naglašava da Krist djeluje po Crkvi i liturgiji, jer je "Krist u svojoj Crkvi uvijek prisutan, a osobito u liturgijskim činima" (SC 7) u kojima se Kristovo otkupiteljsko djelo primjenjuje na vjernike, i tako "vrši djelo našeg otkupljenja" (SC 2), a time "se savršeno Bog proslavljuje i ljudi posvećuju" (SC 7). Zato Sabor ispravno naglašava da je "liturgija vrhunac ka kojemu teži djelatnost Crkve, i ujedno izvor iz kojega proističe sva njezina snaga" (SC 10).

Ako je liturgija vrhunac sve djelatnosti Crkve, onda je euharistija srce, središte liturgije i izvor milosnog života Crkve. Sabor ne propušta upravo to naglasiti: "Iz liturgije, dakle, osobito iz euharistije, kao s izvora, izliva se na nas milost te se s najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crkve" (SC 10). Otkad je Krist ustanovio euharistiju i naredio apostolima i njihovim nasljednicima da to čine njemu na spomen, euharistijsko slavlje je središnje liturgijsko događanje, ono je centar svega bogoslužja tijekom cijele povijesti Crkve. Isto tako, od samih početaka u Crkvi je postojana vjera da je Krist stvarno prisutan i u euharistijskim prilikama kruha i vina i nakon mise. Stoga je s tim prilikama uvijek trebalo postupati s osobitim poštovanjem i pažnjom; njima se zapravo iskazuje posebno štovanje, koje pripada samo Bogu. Upravo o tom štovanju euharistije izvan mise od prvih stoljeća do uključivo Drugoga vatikanskog sabora želimo progovoriti u ovom radu.¹

1 Usporedi sljedeću bibliografiju: M. Augé, *La comunione fuori della Messa*, u: S. Marsili, A. Nocent, M. Augé, A. J. Chupungco, *La Liturgia, eucaristia: teologia e storia della celebrazione*, col. Anàmnese, ed. Marietti, Casale Monf., 1983., str. 281-282; Autori vari, *La pietà eucaristica, Storia e Dottrina*, u: *Enciclopedia eucaristica*, Ed. italiana a cura di I. Biffi, Ed. Paoline, Roma, 1964., str. 313-555; J. D. Baciocchi, *L' Eucaristia, versione italiana*, Ed. Desclée, Roma, 1968., str. 15-115; R. Béraud, *Il culto dell' Eucaristia fuori della messa*, u: A. G. Martimort, *La Chiesa in preghiera. Introduzione alla Liturgia*, Ed. italiana Desclée, Roma, 1966., str. 485-524; I. Biffi, *Euharistija i njezina povijest*, KS, Zagreb, 1984., br. 17-45; A. Bugnini (sakupio), *Documenta Pontificia ad instauratorem liturgicam spectantia (1903-1953)*, Edizioni Liturgiche, Roma, 1953; Isti (sakupio), *Documenta Pontificia ad instauratorem liturgicam spectantia II, Ab anno 1953 ad annum 1959*, Edizioni Liturgiche, Roma, 1959; G. Comment, *L'adorazione eucaristica nel rinnovamento liturgico*, u: Autori vari, *Eucaristia, aspetti e problemi dopo il Vaticano II*, Cittadella editrice, Assisi, 1968., str. 233-257; *Editoriale*, u: *Rivista Liturgica*, LXVII (1980) 1, str. 3-6; R. Falsini, *La prassi eucaristica al di fuori della messa nella Chiesa occidentale*, u: *Rivista Liturgica* LXVII (1980) 1, str. 9-28; A. Mistrorigo, *Dizionario liturgico-pastorale*, Ed.

1. ŠTOVANJE EUHARISTIJE IZVAN MISE U PRVIM STOLJEĆIMA

Slavljenje euharistije kao žrtve Krista Svećenika-posrednika Novog zavjeta, u kojoj Krist zajedno sa sobom prinosi i vjernike kao bogoštovlje Ocu kod koje se svi vjernici i pričešćuju, od samih početaka Crkve bilo je u središtu njezina liturgijskog događanja. Pričešćivanje svih koji su sudjelovali na misi bila je redovita praksa prvih stoljeća sve do IV. stoljeća. Za kršćane toga vremena bilo je veoma bitno i posve razumljivo sudjelovati na euharistijskom slavlju i u pričesti i tako postati dionicima euharistije. Da su se svi vjernici, bilo da žive u gradu ili na selu, okupljali u prvi dan tjedna, dan sunca, da zajedno slave euharistiju i da su se svi sudionici toga euharistijskog slavlja i pričješćivali, a da se odsutnima slalo po đakonima, svjedoči nam u svojoj Prvoj apologiji sv. Justin polovicom II. stoljeća. On u 65. poglavlju kaže: "A kad je onaj koji predstoji završio zahvalu i kad je čitav puk aklamirao, oni koje zovemo đakonima daju svima prisutnima da budu dionici primajući kruh, vino i vodu nad kojima se vršila zahvala i nose odsutnima." U 67. poglavlju sv. Justin ističe: "U dan koji je nazvan po suncu sastaju se na istom mjestu svi stanovnici grada i zemljoradnici... Donosi se kruh, vino i voda i predstojnik po svojim silama moli i zahvaljuje, a puk mu odgovara: Amen. Tada se dijele stvari nad kojima je izgovorena zahvala i svaki ima svoj dio, a odsutnima se šalje njihov dio po đakonima."²

Đakoni su nosili euharistiju onima koji iz opravdanih razloga nisu mogli biti na euharistijskom sastanku, a to su prije svega bili bolesnici, stari i zatvorenici, da bi tako i oni mogli postati dionicima euharistijskog slavlja. Ta praksa vladala je i u III. stoljeću.

Messaggero, Padova, 1977., razni vidovi štovanja euharistije - na više mjesta; Z. Pažin, *Sakramenti inicijacije (Nacrt predavanja)*, Čepin, 1994., str. 67-130; M. Righetti, *La Messa, commento storico-liturgico alla luce del Concilio vaticano II, Manuale di storia liturgica*, vol. III, Ed. Ancora, Milano ³1966., str. 543-614; Isti, *Manuale di storia liturgica, Introduzione generale*, vol I, Ed. Ancora, Milano, ³1964, 490-583; Isti, *L'Anno liturgico, Manuale di storia liturgica*, vol. II, Ed. Ancora, Milano, ³1969, str. 329-339; T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, KS, Zagreb, 1984.; Isti, *Izazov starih*, KS, Zagreb, ²1982; B. Škunca, *Crkva-gradevina, što je to?*, u: F. Škunca, A. Badurina, B. Škunca, *Sakralni prostor tijekom povijesti i danas*, Zagreb, 1987., str. 83-118; C. Vagaggini, *Significato generale della Istruzione sul Mistero eucaristico*, u: Autori vari, *Eucaristia Memoriale del Signore e Sacramento permanente* (Quaderni di Rivista Liturgica n. 7), *ELLE DI CI*, Torino-Leumann 1967., str. 9-33; Autori vari, *La pietà eucaristica, Storia e Dottrina*, u: *Enciclopedia eucaristica*, Ed. italiana a cura di I. Biffi, Ed. Paoline, Milano, 1964., str. 313-555; V. Zagorac, *Kristova otajstva*, KS, Zagreb, 1998., str. 61-134.

2 Citira: V. Zagorac, *nav. dj.*, str. 79.

Pričešćivala su se i djeca, ona manja samo pod prilikom vina. Već u to vrijeme nastaje običaj da vjernici euharistiju nose svojim kućama i čuvaju je, i to ponajprije za pričest umirućima i svima onima koji opravdano nisu mogli sudjelovati na misi, kao i za pričest svih u ostale dane u tjednu kad se nije slavila misa. O tome imamo svjedočanstva crkvenih otaca. Praksa pričješćivanja kod kuće zadržala se i u IV. i V. stoljeću, posebno u Egiptu, kod monaha i pustinjaka. Kršćani su u prvim stoljećima smatrali da oni ne mogu postojati kao kršćani, a da ne sudjeluju na euharistijskom slavlju i da se ne sjedine s euharistijskim Isusom u pričesti. Posebno je to vidljivo iz opisa mučeništva Saturnina i drugova iz Abitine u Africi, koji su složno odgovorili sucu da kršćani ne mogu bez Gospodnjeg slavlja, niti Gospodnje slavlje bez kršćana.³ Stoga su se u to vrijeme vjernici nastojali pričestiti i svaki dan, da bi im euharistijski Krist dao potrebnu snagu da mogu podnijeti i progone i mučeništva i da bi se na taj način povezali s nedjeljnim euharistijskim slavljem. To je razlog što su euharistiju često nosili i na putovanjima, da bi se i tada mogli pričestiti.⁴

Potrebno je izričito naglasiti da ćemo u prvim stoljećima uzalud tražiti onakvo štovanje euharistije izvan mise kako se ono razvilo u kasnijim vremenima. Dapače u cijelom "prvom tisućljeću, to jest sve do XI. stoljeća, ne pronalazimo u Crkvi tragova koji bi se mogli ocjenjivati kao iskazivanje partikularnog štovanja euharistije izvan mise, nekim obrednim čašćenjem, pa ni nekom partikularnom pobožnošću".⁵ "Možda nekome može izazvati čuđenje kašnjenje kojim se ono (ovo štovanje) potvrdilo u liturgiji; ali, treba primijetiti, da se kult prema euharistijskim prilikama (koje se čuvaju nakon mise) po sebi ne poziva na božansku ustanovu, nego samo na crkvenu inicijativu; ne izražava potpuno misterij euharistije, nego samo jedan od njegovih vidova; niti čini, kojima se slavi, posjeduju i ostvaruju puninu milosti, koja je vlastita jedino Žrtvi Sakramenta."⁶ Time se može opravdati činjenica da se razni poznati vidovi štovanja euharistije izvan mise javljaju tako kasno. Ipak dokumenti iz toga vremena svjedoče nam da je "euharistijski kult, shvaćen kao izraz

3 Usp. T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 33.

4 Usp. M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 66-118 i 545-577; T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 30-38; Isti, *Izazov starih*, KS, Zagreb, ²1982, str. 127-140; M. Augé, *nav. čl.*, str. 281-282; F. Vernet, *La comunione dalle origini al secolo XVIII*, u: Autori vari, *Enciclopedia eucaristica*, Ed. italiana a cura di I. Biffi, Ed. Paoline 1964, str. 317-319; R. Béraudy, *nav. čl.*, str. 487-505.

5 T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 117.

6 M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 590.

vjere i štovanja prema Isusu Kristu koji se, pod posvećenim prilikama, u misi prinosi kao žrtva Ocu, star koliko i Crkva... Ali tada, kad je završila misa, sve je svršilo. No čuvala se euharistijska rezerva, ne zato da bi joj se iskazalo klanjanje ili neko javno štovanje, nego jedino da bi bila spremna na traženje bolesnih i umirućih.”⁷

Dakle, vidljivo je da se u Crkvi već od prvih stoljeća očituje čvrsta vjera u stvarnu Kristovu prisutnost u euharistijskim prilikama. Sv. Justin u svojoj Apologiji potvrđuje tu vjeru i tvrdi da kršćani vjeruju da kruh i vino nad kojima je izgovorena molitva koja potječe od Isusa, nisu više obično jelo nego tijelo i krv utjelovljenog Isusa. Stoga Justin naglašava da kršćani nisu ateisti kad štuju Stvoritelja svih stvari i iskazuju mu hvalu i upravljaju molitve.⁸ Tadašnji ugledni crkveni pisci potiču vjernike da s velikim poštovanjem i pažnjom postupaju s posvećenim prilikama i da paze “da ne budu profanirane nečistim ili poganskim rukama, ili zlostavljane od životinja, ili da ne padne na zemlju niti jedan djelić”.⁹ Sv. Augustin govori da ne griješimo ako Kristovu tijelu prije negoli ga blagujemo iskazujemo štovanje i poklon; griješili bismo ako to ne bismo činili. Sveti Ambrozije ističe da iskazujemo štovanje i poklon tijelu Kristovu u otajstvima koje je on ustanovio i slave se na našim oltarima. I drugi crkveni pisci toga vremena, kao sv. Ćiril Aleksandrijski, Tertulijan, sv. Ciprijan, sv. Jeronim, sv. Grgur Nazijanski, napominju da štovanje euharistije nije vezano samo uz misu, nego i onda kad se euharistijske prilike čuvaju i nakon mise, treba s njima postupati jednako dostojanstveno i pažljivo kao i kod mise te im iskazivati i štovanje i poklon.¹⁰

Kad se euharistija nosila kućama ili na putovanjima, također je trebalo s njom postupati s velikim poštovanjem. Pokornički kanoni iz 7. stoljeća određuju stroge kazne za one koji bi na putovanjima izgubili euharistiju ili dopustili da kutijica s euharistijom padne na zemlju. Isto je tako s doličnim poštovanjem trebalo postupati s euharistijskim prilikama koje su preostale nakon euharistijskog slavlja i nisu odnesene kućama. *Apostolske konstitucije* određuju da ih đakoni trebaju s poštovanjem konzimirati ili staviti u tabernakul. Klement Rimski ističe da svećenici, đakoni ili službenici trebaju s velikom pomnjom i poštovanjem čuvati čestice Kristova tijela koje su

7 Isto.

8 Usp. T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 31-32; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 69.

9 M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 591; usp. Isto, str. 591-593.

10 Usp. G. Comment, *nav. čl.*, str. 234-235; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 591-592; T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 47-72.

preostale te paziti na čistoću mjesta gdje se čuvaju i da se ne dogodi nikakva uvreda tim česticama. Ako se pak ne pohranjuju za sutra, klerici ih trebaju s poštovanjem konzumirati te nakon toga do podne ili do večeri postiti i na taj način pokazati prema ovom sakramentu posebno poštovanje. Iz poštovanja prema euharistijskim prilikama i sama mjesta pohrane euharistije bila su često veoma dragocjena, različitih oblika - poput kovčega, kule, golubice, posebno nakon VIII. stoljeća, kad se euharistija počela pohranjivati u crkvama. Sve to pokazuje čvrstu vjeru Crkve u stvarnu Kristovu prisutnost u euharistijskim prilikama pa i onda kad se čuvaju i nakon i izvan mise. Ipak, nošenje i čuvanje euharistije u kućama ili u crkvama nije uključivalo štovanje kakvo joj se počelo iskazivati koncem XII. i početkom XIII. stoljeća. Potrebno je međutim naglasiti da su i klerici i vjernici koji su euharistijske prilike nosili kućama ili na putovanjima i koje su pohranjivali u kućama ili poslije u sakristijama i crkvama, uvijek to činili s dužnom pomnjom i posebnim poštovanjem, izbjegavajući bilo kakvo profaniranje. I kod same pričesti euharistiji se iskazivalo poštovanje, poklon i zahvala. Iz poštovanja prema pohranjenim euharistijskim prilikama vjerojatno se već u prvom stoljeću palilo posebno svjetlo kod mjesta pohrane, jer su u katakombama pronađene kule za pohranu euharistije s kojima je bila povezana svjetiljka. Ipak za kršćane prvih stoljeća euharistija je prije svega žrtva, zato je u to vrijeme Kristova prisutnost u euharistijskim prilikama i nakon mise ponajprije trebala omogućiti vjernicima da pričešću i izvan mise postanu dionicima slavljenja te žrtve.¹¹

Tijekom stoljeća, međutim, stvara se novi mentalitet. Već počevši od druge polovice IV. stoljeća vjernici se počinju uzdržavati od pričesti. Naglašava se strahopoštovanje i čovjekova nedostojnost da primi Krista. Mnogi, pa i monasi, pričješćivali su se jednom na godinu, a neki posve rijetko ili nikako. Pričest postaje stav osobne pobožnosti i sve više se odvaja od euharistijske žrtve, koja se doživljuje kao čin svećenika, kao žrtva iskupljenja za pokojne i zadovoljštine za žive. Vjernici misu sve teže razumiju te u njoj slabo sudjeluju i za vrijeme mise bave se privatnim pobožnostima. Tako misa sve manje zadržava ono prvotno značenje - bitne povezanosti žrtve i pričesti. I crkveni Oci, i pisci, i pokrajinski sabori poticali su vjernike na pričest, barem na najveće blagdane, ali bez puno uspjeha. Malo-pomalo nestao je onaj zanos prvih stoljeća, kad su vjernici euharistijsko slavlje doživljavali kao žrtvu i gozbu, te su se redovito i

¹¹ Usp. G. Comment, *nav. čl.*, str. 234-238; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 590-594; B. Škunca, *nav. čl.*, str. 107-109; R. Béraudy, *nav. čl.*, str. 502-505; A. Mollien - I. Biffi, *Il culto all'ostia*, u: Autori vari, *Enciclopedia eucaristica...*, str. 425-429.

pričešćivali. Nastupa srednji vijek, koji tu novu praksu i shvaćanje još više produbljuje.¹²

Smatramo da se na temelju dosad rečenog može zaključiti da "prvi kršćani nisu imali razrađenu teologiju poput one što je imamo danas; ako se traži smisao stvarne Kristove prisutnosti u euharistiji kod prvih kršćana, lako se opaža da za njih euharistija, budući da je bila prava žrtva, nije imala značenje izvan celebracije i pričesti. Čini se da je jednako očito da prvi kršćani nisu promatrali tijelo i krv Kristovu u euharistiji ukoliko oni ostvaruju prisutnost jedne osobe, nego ukoliko su nositelji besmrtnosti. To nam tumači, s jedne strane, sve poštovanje koje se imalo prema euharistiji, također i izvan celebracije i, s druge strane, zašto se nikada nije tražilo da se štuje euharistija sama za sebe, uvjereni kako je to već bilo da euharistija, nositeljica duha (pneuma), nije imala drugi razlog postojanja nego da bude prinos Ocu tijela i krvi Gospodinove, i prenošenje ljudima, u sakramentalnoj pričesti, Duha kojeg su oni sprovodnik... Sav je dinamizam euharistije u posvećujućoj i oživljujućoj snazi kruha i vina koji su postali euharistijski; ne radi se o tome da se Krista učini prisutnim ljudima, nego da se učini ljudima dostupnim blagodati Kristove žrtve, da bi, prinoseći je, mogli biti dionicima tih blagodati. Ovakav način promatranja euharistije prevladavao je po prilici sve do IX. stoljeća... Tada se počinje promatrati euharistiju pod jednim drugim vidom."¹³

2. POBOŽNOST PREMA KRISTU U EUHARISTIJSKIM PRILIKAMA U SREDNJEM VIJEKU SVE DO TRIDENTSKOG SABORA

U vrijeme karolinške obnove euharistijsko slavlje sve više se klerikalizira, misa se počinje shvaćati kao stvar klera, te vjernici njoj više-manje pasivno prisustvuju. Tome pridonosi latinski jezik, koga vjernici ne razumiju, zatim svećenik euharistijsku molitvu govori tiho, oltar se sve više udaljuje od naroda, svetište od lađe, celebrant je vjernicima okrenut leđima, te se gubi svijest Crkve kao zajednice vjernika. Sve to uvjetuje da puk teško može pratiti misu te počinje tražiti nove oblike euharistijske pobožnosti. Pričešćivanje vjernika i dalje sve više opada. Stoga su pokrajinski sabori i sinode i mnogi poznati biskupi i dalje donosili razne odredbe i poticaje da bi vjernike potaknuli na češću pričest, barem na veće blagdane, ali svi ti pokušaji

¹² Usp. T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 37-46; Isti, *Izazov starih*, str. 127-140; F. Vernet, *nav. čl.*, str. 319-321; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 563-568.

¹³ G. Comment, *nav. čl.*, str. 238-239.

nisu imali mnogo uspjeha. Opetovano se naglašavala potrebna priprava i nužne dispozicije, da se taj veliki sakrament primi dostojno i s nužnim poštovanjem, a to je mnogima bilo povod da se rijetko pričešćuju, opravdavajući se da nisu dostojni. Čak su se i redovnici i redovnice pričešćivali rijetko, uglavnom jednom mjesečno ili još rjeđe, iznimno jednom tjedno. Konačno se Četvrti lateranski sabor 1215. godine zadovoljio odredbom da svaki vjernik treba barem jednom godišnje i to za Uskrs primiti sakrament euharistije. Ako i to ne učini, potpada pod sankcije. I ta odredba slabo se vršila.¹⁴

Euharistijska teologija od IX. stoljeća svoju pažnju od zajedničkog euharistijskog slavlja usmjeruje na teologiju prisutnosti. Krist sve manje biva promatran kao Svećenik-posrednik Novoga zavjeta, a njegova stvarna prisutnost u euharistijskim prilikama sve više privlači pažnju vjernika, redovnika i mistika, čak i teologa te postaje izravni objekt kulta, euharistijske pobožnosti. Euharistijska teologija sve više se svodi na teologiju prisutnosti, te se naglašava da euharistijsko slavlje uzrokuje euharistijsku prisutnost - sakrament Kristova tijela i krvi. Umjesto pričesti javlja se želja da se hostija gleda i da joj se iskaže posebno štovanje i poklon, a to dovodi do prvih oblika euharistijske pobožnosti izvan mise - podizanja, pokazivanja i izlaganja hostije - što će biti veoma naglašeno sve do XVII. stoljeća. Euharistijski sakrament, koji se od prvih stoljeća čuva u kućama, a od VIII. stoljeća uglavnom na raznim mjestima u crkvama, u XI. stoljeću počinje se postavljati na istaknuto i najčasnije mjesto, na oltar. Euharistijska prisutnost na oltaru koncem XII. i početkom XIII. stoljeća sve više potiče i javne i privatne euharistijske pobožnosti izvan mise. Međutim, hostija se počinje podizati i u misi nakon riječi posvete, što je zabilježeno prvi put u Parizu 1200. godine. Stotinjak godina kasnije počinje se podizati i kalež, da bi tako vjernici mogli vidjeti i hostiju i kalež i iskazati štovanje i poklon Kristu prisutnom u euharistijskim prilikama. Običaj podizanja prihvatile su i rubrike misala te se zadržao sve do danas. Podizanje hostije događalo se i izvan mise, na primjer kod pričesti bolesnika. Uz podizanje hostije uvedeni su dodatni obredi: poklicanje, paljenje svijeća, kađenje, zvonjenje zvona, razni zazivi i himni, da bi se i na taj način još više pridonijelo poklonu i očitovanju vjere u Kristovu stvarnu prisutnost. Gledanje hostije počinje se promatrati kao sjedinjenje s Kristom, pričest očima, pa to dovodi do nastojanja da se više puta istog dana sudjeluje kog podizanja hostije, a time još više

---

¹⁴ Usp. T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 73-78; F. Vernet, *nav. čl.*, str. 322-337; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 566-570; I. Biffi, *Euharistija i njezina povijest*, KS, Zagreb, 1984, br. 39.

opada stvarna sakramentalna pričest. Kristova prisutnost u euharistiji sve manje se promatra kao hrana. Euharistiju prvenstveno trebamo gledati, trebamo joj se klanjati i zazivati je.¹⁵

Uvođenjem Tijelova u XIII. stoljeću euharistijska pobožnost izvan mise postiže svoj vrhunac i službeno priznanje. Tako nastaje nova faza u štovanju euharistije. Papa Urban IV., koji je bulom *Transiturus* protegnuo 1264. godine svetkovinu Tijelova na cijelu Crkvu, između ostalih motiva uvođenja ove svetkovine naveo je da će to biti i poticaj za plodonosno sakramentalno primanje euharistije na taj dan. Međutim, Tijelovo je kod naroda popimalo sve veće značenje kao izvanjsko i javno očitovanje vjere, a nije dovelo do ponovnog buđenja željenog sakramentalnog primanja euharistije. Uz Tijelovo se vrlo brzo, kao izraz euharistijske pobožnosti i želje da se hostija gleda i iskaže poklon i štovanje Isusu u euharistijskim prilikama, javlja svečana euharistijska procesija. Počeci joj sežu u Köln između 1274. i 1279. godine. Odatle se vrlo brzo širi i u druge krajeve. Obavlja se veoma svečano i redovito završava euharistijskim blagoslovom. Presveto se u početku nosilo u zatvorenoj posudi, ali već polovicom XIV. stoljeća nosi se u pokaznicama raznih oblika i stilova, te je Presveto u njima više ili manje vidljivo. Pri kraju XIV. stoljeća pokaznice su gotovo posvuda u upotrebi. Današnji oblik pokaznica, u kojima se Presveto stavlja između dva stakla, ustalio se od vremena renesanse. U drugoj polovici XIV. stoljeća uvode se euharistijske procesije i za druge veće blagdane i u raznim zgodama, npr. da se poveća neka svečanost, da se blagoslove polja, proslavi pobjeda nad neprijateljem, te u doba kuge, gladi, nevremena i drugih nevolja. Već u XIV., a možda čak i u XIII. stoljeću na Tijelovo se običavalo na oltaru izlagati presveti Sakrament i tako omogućiti vjernicima produženo štovanje i klanjanje. U Njemačkoj se javlja običaj služenja mise na Tijelovo i druge velike blagdane, pa i svaki četvrtak, dok je Presveto izloženo na pokrajnom oltaru, ali isto tako i služenje mise pred izloženim Presvetim na glavnom oltaru. Službeni Rim misu pred izloženim Presvetim dopuštao je jedino na Tijelovo, ali i on i razni pokrajinski sabori, posebno u Njemačkoj, upozoravali su da u prečestom izlaganju Presvetog u pokaznicama ima pretjevanosti, koje zatamnjuju pravi smisao euharistije.¹⁶

¹⁵ Usp. R. Falsini, *nav. čl.*, str. 9-17; T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 100-122; E. Dumoutet, *Storta del rito dell' elevazione e dell' esposizione del Santissimo Sacramento*, u: Autori vari, *Enciclopedia eucaristica...*, str. 435-441; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 599-602; I. Biffi, *nav. dj.*, br. 34; G. Comment, *nav. čl.*, str. 238-241.

¹⁶ Usp. I. Biffi, *nav. dj.*, br. 33; 34; T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 124-128; 193-216; R. Falsini, *nav. čl.*, str. 17-19; A. Molien - I. Biffi, *nav. čl.*, str. 393-407;

Može se reći da je "ustanovljenje blagdana u čast Gospodinova tijela isticalo, s osobitom liturgijskom svečanošću, vjeru u stvarnu prisutnost i dalo Katoličkoj crkvi poticaj procvatu obreda i euharistijskih manifestacija koje će... u sljedećim stoljećima upoznati još veći rascvat. Ponekad... čak toliko naglašeno da je euharistija kao slavlje i gozba dolazila u drugi plan; ali i uz prednost što se zadržao živi osjećaj stvarne prisutnosti, štovanja Kristove osobe i ispovijedanja euharistijske vjere i kršćanske vjeroispovijesti uopće."¹⁷

3. OD TRIDENTSKOG SABORA DO POČETKA DRUGOGA VATIKANSKOG SABORA

"Štovanje euharistije... našlo se u XVI. stoljeću pred napadima protestantske reforme. Reformatori se nisu ograničili na prokazivanje abuzusa i pretjeranosti, posebno u izlaganju i podizanju Sakramenta, nego su kao idolopoklonstvo odbacili klanjanje hostiji i došli do nijekanja euharistijske prisutnosti izvan sakramentalne upotrebe."¹⁸ Time su oni zastranili i udaljili se od predaje i vjere Crkve i tako upali u hereze. Tridentiski sabor (1545.-1563.) trebao je prikazati pravi katolički nauk i obraniti pravovjerje, posebno ono o sakramentima, misi i štovanju euharistije. Sabor se međutim nije potrudio da ukloni neke pretjeranosti koje su se ipak pojavljivale u euharistijskoj pobožnosti, nego se zadovoljio time da iznese nepromjenjivu vjeru i stav Crkve da je Krist doista prisutan u euharistijskim prilikama, pa i nakon mise, te je stoga opravdano da Isusu iskazujemo štovanje u tim prilikama i u svetohraništu i kod javnih procesija i izlaganja. Opet se naglasak stavlja na stvarnu Isusovu prisutnost u euharistijskim prilikama i onda kad tu prisutnost promatramo neovisno od mise. Sabor službeno odobrava i potiče štovanje euharistije izvan mise, a to dovodi do konačne podjele između mise i štovanja euharistijskog otajstva izvan mise. "Ako se do sada sve odvijalo u liturgijskom kontekstu i u izravnom odnosu s misom, premda je ona predstavljala pobožni okvir, odsada unaprijed prisustvuje se čistoj podjeli između oltara i svetohraništa: na Tridentском saboru uostalom izvršila se podjela između sakramenta i žrtve. Dok dva oblika pobožnosti, izlaganje i blagoslov, napreduju vlastitim putem i želja vidjeti hostiju iščezava, dolaze i nadodaju se

---

R. Béraudy, *nav. čl.*, str. 515-521, M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, str. 602-614; Isti, *nav. dj.*, vol. I, str. 569-572; Isti, *nav. dj.*, vol. II, str. 329-339.

¹⁷ I. Biffi, *nav. dj.*, br. 33.

¹⁸ R. Falsini, *nav. čl.*, str. 19.

drugi, kao posjet Sakramentu, kvarantore, misa pred Sakramentom, i konačno trajno klanjanje i euharistijski kongresi.¹⁹ Očito je da su i raspoloženje vjernika i teologija toga vremena pogodovali razvoju raznih euharistijskih pobožnosti mimo mise, ali isto se tako javljaju i brzo šire gotovo u svim župama bratovštine Presvetog Sakramenta, koje na razne načine potiču i promiču euharistijsku pobožnost. Kao sredstvo suprotstavljanja racionalističkom i protukršćanskom mentalitetu XIX. stoljeća počinju se održavati regionalni, nacionalni i međunarodni euharistijski kongresi. U XIX. stoljeću javljaju se i drugi oblici euharistijske pobožnosti: noćno i vječno klanjanje, klanjanje zadovoljštine, razni redovi i kongregacije koje provode klanjanje. Ideja vodilja svima je uglavnom bila da je potrebno na sve moguće načine dati zadovoljštinu Isusu, zaboravljenom, poniženom, uvrijeđenom, zatvorenom u presvetom Sakramentu. Smatralo se da je Isusu prisutnom u našim crkvama potrebno uzvratiti stalnom ljudskom prisutnošću poklona i zadovoljštine. Međutim, zaboravilo se da je sveta pričest najbolji način našeg čašćenja i poklona Isusu prisutnom u Sakramentu, pa se tako euharistijska pobožnost sve više udaljavala od ispravnog teološkog razloga i značenja euharistijske prisutnosti izvan mise.²⁰

Postavlja se pitanje zašto je došlo do toga da se umjesto euharistije žrtve i pričesti euharistija prvotno promatra kao stalna Kristova prisutnost u euharistijskim prilikama da bi joj se moglo iskazivati štovanje i poklon? Glavni razlog tomu zapravo leži u činjenici što je euharistijsko slavlje prestalo biti obred u kojem vjernici aktivno s razumijevanjem sudjeluju u obrednom prinošenju Kristove žrtve, pa je stoga i sakramentalno pričešćivanje bivalo sve rjeđe.

S liturgijskim pokretom i Pijom X. stanje se počinje mijenjati nabolje. Ovaj papa, koji je dugo bio župnik, shvatio je "duhovne prednosti česte pričesti, a ujedno i sposobnost djece da svjesno i plodno primaju euharistiju".²¹ Odlučio je to i omogućiti. Da bi potaknuo vjernike na čestu pa i svagdanju pričest, povjerio je Svetoj kongregaciji Koncila da izda dekret *Sacra Tridentina Synodus* (1905.). Dekret se poziva na Tridentski sabor, koji je izrazio želju da se vjernici koji sudjeluju na misi pričeste ne samo duhovnom željom,

19 Isto, str. 20; usp. Isto, str. 19-22; T. J. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 257-353; I. Biffi, *nav. dj.*, br. 35 i 36; R. Béraudy, *nav. čl.*, str. 516-524; M. Righetti, *nav. dj.*, vol. III, 602-614.

20 Usp. R. Falsini, *nav. čl.*, str. 22-23; I. Biffi, *nav. dj.*, br. 37; 38; 39; 42; 43; G. Comment, *nav. čl.*, str. 242-255; P. Veillot – I. Biffi, *Le opere eucaristiche*, u: Autori vari, *Enciclopedia eucaristica.*, str. 445-447; 452-456.

21 I. Biffi, *nav. dj.*, br. 45.

nego da prime euharistiju na sakramentalni način, u čemu se prepoznaje preporuka i želja Sabora da se vjernici pričešćuju svaki dan. Dekret se poziva i na Evanđelje, gdje Isus nekoliko puta govori o potrebi blagovanja njegova tijela i krvi, posebno riječima: "Ovo je kruh koji je s neba sišao, ne kao onaj koji jedoše očevi i pomriješe. Tko jede ovaj kruh živjet će uvijek" (Iv 6,58). Dekret na temelju ovoga zaključuje da je "želja Isusa Krista i Crkve, da svi vjernici svakog dana pristupaju svetoj pričesti".²² Također naglašava da su vjernici s početka kroz više stoljeća to shvaćali i redovito se i pričešćivali. Zatim spominje poznate razloge zašto je tijekom stoljeća pobožnost opala i pričest bivala sve rjeđa. Donosi više razloga zašto bi se vjernici trebali pričešćivati često pa i svakog dana, te izričito kaže: "Česta i svagdanja pričest, budući da je Krist Gospodin i Katolička crkva veoma žele, neka bude dostupna svim vjernicima bilo koje vrste i položaja; tako da se nitko, tko je u stanju milosti i pristupa svetom stolu s ispravnom i pobožnom namjerom, ne smije od nje odbiti."²³ Odredbe ovog dekreta pridonijele su tome da se polako počinje ponovo shvaćati da misa s obzirom na sudjelovanje vjernika nije potpuna i dovršena ako se oni nisu i pričestili, i to za vrijeme euharistijskog slavlja, a samo iznimno izvan mise. Tako se i svagdanja pričest počinje sve više širiti.

Svetom papi Piju X. posebno su na srcu bila djeca, čija se pričest u ono vrijeme odgađala do četrnaest i više godina, s namjerom da budu što pripravnija i svjesnija kod primanja pričesti. Da bi promijenio to stanje i omogućio djeci primanje svete pričesti u ranijoj dobi, Papa je povjerio Svetoj kongregaciji za disciplinu sakramenata da izradi dekret koji će to pravno regulirati. Tako se 1910. godine pojavljuje dekret *Quam singulari*, koji napominje da se već od početaka kršćanstva do XIII. st. pričest davala i djeci nakon krštenja i potvrde, čak i novorođenčadi. Na Istoku je tako ostalo do danas. Tek je IV. lateranski sabor službeno odredio da se pričest može dijeliti samo onima koji su došli u dob rasuđivanja, te se djeci prije te dobi nije više davala sveta pričest. Teolozi su nakon toga raspravljali kako odrediti dob rasuđivanja. Papa je ovim dekretom "ustanovio da se za dob u kojoj dijete treba pripustiti prvoj pričesti ima smatrati sedam godina, kada ono počinje rasuđivati, primati prva znanja o kršćanskom nauku, razlikovati euharistijski kruh od običnog

---

²² Sancta Congregatio Concilii, *Sacra Tridentina Synodus*, u: A. Bugnini (sakupio), nav. dj., 1903-1953., str. 35, br. 3; usp. Isto, br. 1-3.

²³ Isto, str. 37, br 11; usp. Isto, str. 35-38, br. 1-19; I. Biffi, nav. dj., br. 45.

kruha".²⁴ Dekret pojašnjava da će djeca poslije postupno upoznati cijeli katekizam te da i njih treba poticati na čestu pa i svagdanju pričest. Ta obveza poučavanja i poticanja djece spada na svećenika, ispovjednika i roditelje.²⁵ I preporuka o ranoj pričesti djece počela se provoditi te je postalo redovitom praksom da se djeca pričešćuju prije desete godine života. Ovaj papa izdao je i neke druge odredbe, upute i poticaje koji su promicali čestu i svagdanju pričest vjernika kao i ranu pričest djece.²⁶

Zakonik kanonskog prava iz 1917. godine nije "donio značajnije promjene odredaba donesenih u dva dekreta *Sacra Tridentina Synodus* i *Quam Singulari*. Ako je bilo novina, bile su radije da se prošire odredbe i olakša primanje euharistije. Takvim povlasticama, Crkva je očito htjela svim svojim raspoloživim sredstvima ohrabriti i olakšati pristup vjernika svetom stolu i oduzeti im svaki izgovor da stoje od njega udaljeni."²⁷

I u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, zapravo sve do Drugoga vatikanskog sabora, veoma značajnu ulogu u euharistijskoj pobožnosti vjernika imali su već ustaljeni oblici štovanja euharistije izvan mise: pohod Sakramentu u svetohraništu, blagoslov s presvetim Sakramentom, izlaganje Sakramenta, misa pred izloženim Sakramentom, klanjanje obično ili produljeno, ponegdje i trajno, kvarantore, euharistijske procesije i veoma česti euharistijski kongresi, od biskupijskih i nacionalnih do međunarodnih. Sve to pridonosilo je živoj euharistijskoj pobožnosti, ali još se uvijek teško probijala svijest kod vjernika, a nerijetko i kod svećenika, da je najbolji način iskazivanja štovanja i poklona Isusu u euharistijskim prilikama ako ga blagujemo pod prilikama kruha i vina, kako nam je On to i naredio kad je ustanovio euharistiju i na što je posebno poticao sv. Pio X. i razne česte upute i odredbe Svete Stolice nakon njega.²⁸

Instrukcija Svete kongregacije koncila iz 1941. godine, koja govori o naravi i plodovima mise, a izdana je po nalogu Pija XII., poziva biskupe i svećenike da potiču vjernike na pobožno i često sudjelovanje na misi, po mogućnosti i svaki dan, te da se tada i

²⁴ I. Biffi, *nav. dj.*, br. 45; usp. Sancta Congregatio de disciplina Sacramentorum, *Quam singulari*, u: A. Bugnini (sakupio), *nav. dj.*, str. 45, br 17; isto, str. 41-46, br. 1-24.

²⁵ Usp. *Quam singulari*, str. 45-46, br. 17-24.

²⁶ Usp. A. Bugnini (sakupio), *nav. dj.*, str. 1-51; A. Bride - I. Biffi, *La comunione dal secolo XVIII. ai nostri giorni*, u: *Enciclopedia eucaristica...*, str. 369- 383; 388-392.

²⁷ Isto, *Enciclopedia eucaristica...*, str. 380-381.

²⁸ Usp. A. Bugnini (sakupio), *nav. dj.*, str. 52-71.

pričeste, kako to prema želji Tridentskog sabora i Isusa Krista preporučuje Pio X. zalažući se za svagdanju pričest vjernika.²⁹

Posebno značenje ima Enciklika Pija XII. *Mediator Dei* (1947.), koja je posvećena liturgiji. Ona opširno govori i o euharistijskoj žrtvi, te o pričesti i štovanju euharistije izvan mise. Pozivajući se na Tridentski sabor i na Benedikta XIV., enciklika potiče vjernike da se, kada sudjeluju u misi, pričeste ne samo na duhovni način nego i na sakramentalni, primanjem euharistije, i to preko mise hostijama posvećenim na toj misi. Dapače, Enciklika potiče na svagdanju pričest zazivajući Boga: "Da bi Bog dao da vjernici, pa i svaki dan, ako mogu, sudjeluju kod božanske Žrtve ne samo duhovnim načinom nego primanjem uzvišenog Sakramenta, blagujući Tijelo Isusa Krista, prikazano za sve vječnom Ocu."³⁰ Upravljen je poziv svećenicima da sve one koji su povjereni njihovoj brizi, revno potiču da što češće pristupaju svetoj pričesti i primaju taj kruh života i lijek besmrtnosti svima potreban. Premda Enciklika preporučuje pričest preko mise hostijama posvećenim na toj misi, čime se jasnije pokazuje kod oltara jedinstvo otajstvenog Tijela, ipak ne propušta upozoriti da ima razloga i opravdanja da se vjernicima zakonito i plodonosno može dijeliti pričest prije ili poslije mise, pa i u drugim zgodama, hostijama prije posvećenim, koje se običavaju čuvati. Tako Enciklika potiče i upozorava vjernike da je potrebno euharistiju prije svega blagovati, jer je taj kruh lijek besmrtnosti i sjedinjuje one koji ga blaguju s Kristom i među sobom.³¹

Međutim, *Mediator Dei* ne propušta naglasiti i opravdanost, nužnost i tradiciju štovanja euharistijskih prilika izvan mise te kaže da "nije čudnovato što se Crkva još od svog početka Kristovu tijelu pod prilikama kruha klanjala", jer i "sveti Sabori uče da je Crkvi predano, odmah od njezina postanka, da 'jednim poklonom Boga Sina utjelovljenog i njegovo vlastito tijelo poštuje'... Na tim je načelima kršćanske nauke nastalo i malo pomalo se razvilo euharistijsko štovanje i klanjanje, odijeljeno od božanske žrtve. Čuvanje svetih prilika za bolesnike i za sve one, koji dođu u smrtnu pogibelj, uvelo je pohvalni običaj, da se klanjamo ovoj nebeskoj hrani, koja se čuva u crkvama. A taj se kult klanjanja osniva na tvrdom i čvrstom temelju. Kad nam dakle Crkva zapovijeda da se klanjamo Kristu, sakrivenu pod euharistijskim koprenama, i da od njega

---

²⁹ Usp. Isto, str. 72-73.

³⁰ Pio XII., *Mediator Dei*, *Enc. de sacra Liturgia*, u: A. Bugnini (sakupio), nav. dj., str. 137, br. 118; *Mediator Dei*, hrvatski prijevod, ciklostil, Nadbiskupski ordinarijat Zadar 1957., str. 23.

³¹ Usp. Isto, str. 135-138, br. 111-120; Isto (hrvatski prijevod), str. 21-23.

prosimo vrhunaravna i zemaljska dobra, kojih smo uvijek potrebni, onda ona time očituje svoju živu vjeru, kojom vjeruje, da je njezin božanski Zaručnik prisutan pod tim koprenama, izražava mu svoju zahvalnost i uživa u njegovoj svesrdnoj ljubavi.”³² Zatim nabraja poznate i uobičajene različite oblike štovanja euharistije izvan mise, koji su nastali tijekom vremena i posvuda su prošireni, te su pridonijeli razvoju i jačanju vjere i vrhunaravnog života Crkve, stoga ih “Crkva ne samo odobrava..., nego ih je na neki način usvojila i svojim ugledom potvrdila. Njih je nadahnuo duh svete liturgije, pa zato, ako se vrše dužnim dostojanstvom i s onom vjerom i pobožnošću, koje traže sveti obredi i odredbe Crkve, doista mnogo pomažu, da se živi liturgijskim životom.”³³ Enciklika naglašava da ovim euharistijskim štovanjem “vjernici svjedoče i svečano ispovijedaju vjeru Crkve, kojom se vjeruje, da je jedno isto Božja Riječ i Sin Marije Djevice, koji je podnio muku na križu, i koji se prisutan skriva u euharistiji, i koji na nebu kraljuje”.³⁴

Enciklika hvali i običaj da se mnoge pobožne vježbe završavaju euharistijskim blagoslovom, jer se tim činom moli nebeskog Oca da, zbog poslušnosti i ljubavi svojega Sina, izlije svoje darove na sve one koje je Krist svojom smrću otkupio. Na kraju, upućen je poziv pastirima da uznastoje da se vjernici u što većem broju okupljaju pred Kristom u euharistijskim prilikama, da od njega prose potrebne milosti i tako postignu nebesku utjehu. To će pridonijeti porastu mira, nade i ljubavi u ljudskoj zajednici.³⁵

Očito je da ova Enciklika pravilno usmjeruje euharistijsku pobožnost prema onome što će konačno naglasiti i odrediti Drugi vatikanski sabor i posebno posaborska liturgijska obnova.

Za vrijeme Pija XII. i Ivana XXIII. izdano je više raznih crkvenih dokumenata, posebno između 1953. i 1960. godine, koji potiču na sakramentalnu euharistijsku pričest kao potpuno sudjelovanje u svetoj misi, a ujedno je znatno ublažen euharistijski post prije pričesti. Time je olakšano sakramentalno primanje euharistije, a to je pridonijelo češćoj pričesti vjernika.³⁶ *Obnovljeni Obred Svete sedmice*, koji je stupio na snagu na Cvjetnicu 25. ožujka 1956. godine, donosi veliku novost, jer ponovno omogućuje pričest

32 Isto, str. 140-141, br. 127-129; Isto (hrvatski prijevod), str. 25.

33 Isto, str. 142, br. 131; Isto (hrvatski prijevod), str. 25.

34 Isto, str. 142, br. 132; Isto (hrvatski prijevod), str. 26.

35 Usp. Isto, str. 142-143, br. 133-135; Isto (hrvatski prijevod), str. 26.

36 Usp. A. Bugnini (sakupio), *nav. dj.*, str. 72-205; usp. Isti (sakupio), *Documenta Pontificia... II. 1953-1959.*, str. 1-112.

vjernicima na Veliki petak. U *Naputku za praktičnu primjenu Obreda Svete sedmice* izričito stoji: "Na Veliki petak, petak Muke i smrti Gospodnje... prema rubrici obnovljenog Obreda, i kako je bio običaj kroz mnoge vjekove, svi, koji žele i koji su pripravnici, moći će primiti svetu Pričest i to osobito zato da pobožno primajući Tijelo Gospodnje, koji je u taj dan za sve umro, prime u većem obilju plodove otkupljenja."³⁷ *Naputak* potiče da se na Veliki četvrtak nakon mise Večere Gospodnje održi klanjanje presvetom Sakramentu, koje bi trebao potrajati barem do pola noći.³⁸

Papa Pijo XII. u svom obraćanju okupljenima na Međunarodnom sastanku o Pastoralnoj liturgiji u Asizu 22. rujna 1956., ponovno je jasno potvrdio tradicionalni nauk Crkve o euharistijskom misteriju. Papa, pozivajući se na Tridentski sabor i na jasne riječi Isusove kod ustanove euharistije, naglašava da je u euharistiji Gospodin stvarno prisutan svojim tijelom i krvlju, dušom i božanstvom. Isti Gospodin, koji se na oltaru prinosi za žrtvu samo za vrijeme slavljenja svete mise, nalazi se u svetohraništu sve dok traju euharistijske prilike. Papa ističe da Tridentski sabor naglašava da Isusu u euharistijskom Sakramentu treba iskazivati štovanje kao Bogu, to jest kult *latrae*, pa i izvanjskim štovanjem u blagdanskim slavljinama, procesijama i javnim izlaganjem na klanjanje. Stoga je dopušteno euharistiju čuvati u svetohraništima i s počašću je nositi bolesnicima. Papa naglašava da Crkva živo preporučuje i uobičajene oblike euharistijske pobožnosti, kao: posjete Presvetom Sakramentu, kvarantore, vječno klanjanje, svetu uru, svečano nošenje pričesti bolesnicima, procesije s Presvetim Sakramentom. Također ističe da je Gospodin prisutan u svetohraništu pobožnim vjernicima i savjetnik, i tješitelj, i snaga, i utočište, i nada u životu i u smrti.³⁹

I *Uputa o svetoj glazbi i svetoj liturgiji* Svetoga zbora obreda iz 1958. godine, pozivajući se na Tridentski sabor i encikliku *Mediator Dei*, naglašava da se potpuno i plodonosno sudjelovanje u misi postiže ako se prisutni vjernici pričeste primanjem euharistije na sakramentalni način, a ne samo duhovnom željom.⁴⁰

Tako dolazimo do Drugoga vatikanskog sabora i njegovih dokumenata o euharistijskom misteriju.

37 Sveti zbor obreda, *Obnovljeni Obred Svete sedmice*, hrvatski prijevod, Dubrovnik 1957., str. 14.

38 Usp. Isto, str. 13 i 17.

39 Usp. A. Bugnini (sakupio), *Documenta Pontificia...II*, str. 53-57; J. T. Šagi-Bunić, *Euharistija...*, str. 292-297.

40 Usp. Sveti zbor obreda, *Uputa o svetoj glazbi i svetoj liturgiji*, u: A. Bugnini (sakupio), *Documenta Pontificia... II*, str. 79, br. 22c.

4. DRUGI VATIKANSKI SABOR I ŠTOVANJE EUHARISTIJSKOG MISTERIJA

U uvodu smo istaknuli da Drugi vatikanski sabor u svojoj Liturgijskoj konstituciji *Sacrosanctum Concilium* daje liturgiji veoma važno mjesto u životu i djelovanju Crkve i da euharistiju naziva srcem, središtem i ishodištem cijelog liturgijskog života.

I neki drugi dokumenti Drugoga vatikanskog sabora ističu središnju ulogu euharistije u cjelokupnom liturgijskom životu vjernika. Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium* naglašava da je euharistija izvor i vrhunac kršćanskog života i da se po njoj ostvaruje jedinstvo vjernika. U Konstituciji se kaže da vjernici "imaju dio u euharistijskoj Žrtvi, izvoru i vrhuncu cijeloga kršćanskog života, prinose Bogu božansku Žrtvu i sebe s njom... Hraneći se pak Kristovim tijelom u svetoj pričesti, pokazuju konkretnim načinom jedinstvo Božjeg naroda, koje se ovim sakramentom prikladno izražava i divno ostvaruje" (LG 11). Ili: "U lomljenju euharistijskog kruha postajući stvarno dionici Gospodinova Tijela, uzdižemo se do sjedinjenja s Njime i među sobom" (LG 7). I opet: "Kad god se na oltaru obavlja žrtva križa... vrši se djelo našeg otkupljenja. Ujedno se sakramentom euharistijskog kruha predočuje i izvršuje jedinstvo vjernika, koji tvore jedno tijelo u Kristu" (LG 3). Sjedinjenje zemaljske Crkve s nebeskom u pjevanju hvale trojedinom Bogu ostvaruje se također u liturgijskim slavljinama i posebno u slavljenju euharistijske Žrtve: "Kada slavimo euharistijsku Žrtvu, najbolje se pridružujemo bogoštovlju nebeske Crkve sjedinjeni u zajednicu..." (LG 50). Slično govori i Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*, koja kaže za euharistiju da je "zalog nade i popudbina putovanja, sakrament vjere u kojem se plodovi prirode što ih je čovjek uzgojio pretvaraju u njegovo (Kristovo) slavno Tijelo i Krv. To je večera bratskog zajedništva, anticipacija nebeske gozbe" (GS 38).

Dekret *Presbyterorum ordinis* ističe da su i sakramenti i razne crkvene službe "tijesno povezani s euharistijom i prema njoj usmjereni", i to upravo zato što "presveta euharistija naime sadrži svekoliko duhovno dobro Crkve, to jest samoga Krista, naš Vazam i naš Kruh". Po tome se "euharistija pokazuje kao izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije", jer i "katekumeni i vjernici, već obilježeni svetim krstom i potvrdom, primanjem euharistije posvema urastaju u Kristovo tijelo" (PO 5). Dekret *Ad gentes* podcrtava pak središnju ulogu euharistije i u misijskoj djelatnosti Crkve: "Po riječi naviještanja i po svetkovanju sakramenata, kojih je središte i vrhunac presveta euharistija, misijska djelatnost uprisutnjuje Krista, začetnika spasenja" (AG 9). Očito je da napredak, rast i izgradnja svake kršćanske zajednice ima "svoj korijen i stožer u svetkovanju

presvete euharistije. Od nje dakle treba započeti svaki odgoj duha zajedništva. To je svetkovanje iskreno i potpuno kad vodi kako do različitih djela ljubavi i uzajamnog pomaganja tako i do misijske djelatnosti i različitih oblika kršćanskog svjedočenja" (PO 6). Euharistija naime jest i treba biti "središte zajednice vjernika. Zato prezbiteri upućuju vjernike da božansku Žrtvu u misi prikažu Bogu Ocu i da s tom Žrtvom prinesu svoj život" (PO 5).

Premda je Drugi vatikanski sabor u ovdje navedenim dokumentima i još nekima jasno istaknuo i potvrdio pojedine teološke vidove nauka Crkve o euharistijskom misteriju i dao usmjerenja i polazišta za daljnji razvoj tog nauka, ipak nije donio, a nije ni imao namjeru da donese, jedan cjeloviti i zaokruženi dokument o euharistijskom misteriju. Takvo stanje je već i prije završetka Sabora, a posebno neposredno nakon njega omogućilo razne liturgijske ispade i napeposti između onih koji su se borili za koncilsku liturgijsku obnovu i onih koji su željeli zadržati uhodani način u ceremonijama i pobožnostima. Bilo je i onih koji su požurili s ukidanjem nekih uobičajenih euharistijskih pobožnosti, pa je i to dalo povod da je došlo do neželjenih i štetnih polariziranja i optužbi o krivovjerju, umjesto da se zajednički krenulo prema potrebnoj koncilskoj obnovi. I neki su teolozi pokušali razmišljati o euharistijskom misteriju s novih saborskih stajališta, ali nisu uspjeli to učiniti na način da bi se vjernici oslobodili svih nedoumica.

Da bi se duhovi smirili, a posebno oni koji su strahovali za crkvenu euharistijsku pravovjernost, papa Pavao VI. neposredno pred četvrto zasjedanje Koncila izdaje encikliku *Mysterium fidei*. U enciklici Papa nije imao namjeru donijeti cjeloviti nauk o euharistijskom misteriju niti zamijeniti Sabor, nego naglasiti tradicionalne istine, koje su u opasnosti od novih pojava, a koje je Sabor na raznim mjestima iznio i naglasio. Enciklika je htjela pokazati da ono što Sabor naglašava, ne dokida tradicionalnu vjeru Crkve.⁴¹

Korisno je iznijeti samo neke postavke iz tog dokumenta koje se odnose na našu temu, to jest na tradicionalnu čvrstu vjeru Crkve u stvarnu Kristovu prisutnost pod prilikama kruha i vina koje se čuvaju nakon mise i na štovanje euharistijskog otajstva izvan mise.

Već na početku se naglašava središnja uloga euharistije u liturgijskim slavljinama, a to je, kako smo već naveli u ovom radu, naglašeno i u nekim saborskim dokumentima. Ovdje se kaže: "Ako naime sveta liturgija zauzima prvo mjesto u životu Crkve, euharistijsko

⁴¹ Usp. T. Šagi-Bunić, *Duh i temeljne linije Upute 'Euharistijski misterij' - Pogovor*, u: Sveta kongregacija obreda, *Uputa o štovanju euharistijskog misterija*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1967., str. 45-46.

otajstvo je kao srce i centar svete liturgije, ukoliko je izvor života koji nas čisti i snaži na način da ne živimo više sebi, nego Bogu, i među sobom se ujedinjujemo najčvršćim vezom ljubavi" (MF 1).⁴² Ističe se i tradicionalna vjera Crkve, da je Krist u posvećenim prilikama stvarno prisutan i nakon mise: "Naime nije dozvoljeno... propagirati i upotrebljavati mišljenje, prema kojemu u posvećenim hostijama, koje su ostale nakon slavljenja Žrtve Mise, Gospodin Isus Krist ne bi bio više prisutan" (MF 4). Stoga Pavao VI. naglašava: "Uostalom, katolička Crkva nije samo uvijek naučavala, nego je i živjela vjeru u prisutnost Kristova tijela i krvi u euharistiji, štujući tako veliki sakrament uvijek kultom latria, koji pripada samo Bogu. O ovom kultu sv. Augustin piše: '... Nitko ne jede to tijelo da mu prije nije iskazao štovanje... tako da ne griješimo iskazujući mu štovanje, nego dapače griješimo ako mu štovanje ne iskazujemo"' (MF 30). I ponovno, želeći još snažnije potvrditi taj nauk i vjeru, Papa ističe: "Ne samo za vrijeme prinošenja žrtve i ostvarenja sakramenta, nego također kasnije, dok se euharistija čuva u crkvama i bogomoljama, Krist je zaista *Emanuel*, to jest 'Bog s nama'... Euharistija je čuvana u crkvama i bogomoljama kao duhovni centar vjerske i župne zajednice, dapače sveopće Crkve i cijelog čovječanstva, jer ona pod koprenom svetih prilika sadrži Krista nevidljivu glavu Crkve, Otkupitelja svijeta, centar svih srdaca, 'po kome je sve, i mi po njemu'" (MF 35-36). Ponovo Pavao VI. izričito potvrđuje tradicionalni nauk Crkve da euharistijskim prilikama koje su preostale nakon mise trebamo iskazivati kult latria. On kaže: "Katolička crkva ispovijeda ovaj kult latria euharistijskom sakramentu ne samo za vrijeme mise, nego i izvan njezina slavljenja, čuvajući posvećene hostije s najvećom pažnjom, izlažući ih na svečano čašćenje kršćanskih vjernika, noseći ih u procesiji na radost kršćanskog mnoštva. U starim dokumentima Crkve imamo mnoga svjedočanstva tog čašćenja" (MF 31). U potvrdu te vjere i prakse Papa navodi mnoga svjedočanstva raznih crkvenih pisaca, počevši od Hipolitove *Apostolske predaje*, te kao zaključak kaže: "Iz ove jedinstvene vjere nastao je također blagdan Tijelova... i mnoge druge ustanove euharistijske pobožnosti koje su se, po nadahnuću Božje milosti, uvijek više množile i kojima se katolička Crkva, kao natječući se, služi bilo da iskaže poklon Kristu, bilo da mu zahvali na tolikom daru, bilo da izmoli u njega milosrđe" (MF 33; usp. 31-33)). Stoga Papa potiče sve odgovorne u Crkvi da u narodu čuvaju cjelovitu ovu vjeru i da neumorno promiču štovanje euharistije prema

42 Paolo VI, *Mysterium fidei*, Ed. Paolone, Roma, ¹¹1965; Usp. *Enchiridion Vaticanum 2, Documenti ufficiali della Santa Sede 1963-1967*, Ed. Dehoniane Bologna, Bologna, ¹²1981, str. 430-471; usp. i: Centro Azione Liturgica, *Enchiridion Liturgico, Tutti i testi fondamentali della Liturgia tradotti, annotati e attualizzati*, Ed. Piemme, Roma, 1989., str. 95-113.

kojoj trebaju biti usmjerene sve druge pobožnosti (Usp. MF 34). Na koncu Papa, služeći se riječima Tridentskog sabra, "očinskom ljubavlju upozorava, nagovara, moli i zaklinje 'darom premilosrdnog srca Boga našega', da bi se svi i pojedini kršćani, oko ovog znaka jedinstva, oko ovog veza ljubavi i oko ovog simbola sloge, konačno okupili i složili te... vjerovali i štovali ova sveta otajstva njegova (Kristova) tijela i njegove krvi onom čvrstom i postojanom vjerom, onom odanošću, pobožnošću i štovanjem koji im dopuštaju često primati ovaj nadnaravni kruh" (MF 38).

Iz iznesenog je vidljivo da je Papa u Enciklici jasno iznio tradicionalni nauk i vjeru Crkve o Kristovoj stvarnoj prisutnosti u euharistijskim prilikama, kako za vrijeme same mise tako i nakon nje. Stoga tim prilikama i nakon mise trebamo iskazivati štovanje koje pripada samo Bogu. Ipak, stoji ono što smo već istaknuli, da u ovoj Enciklici nije donesen zaokruženi i cjeloviti nauk Crkve o euharistijskom misteriju niti je jasno naglašeno ono što je u pokoncilskim dokumentima posebno istaknuto, a to je da je misa - euharistijsko slavlje i izvor i svrha štovanja euharistijskog misterija i izvan mise. Upravo stoga neki su ovu Encikliku jednostrano tumačili i nisu se potrudili da ozbiljno prouče sve ono što Sabor naučava o euharistijskom misteriju. Zato se i osjećala potreba da se pojavi novi dokument, koji bi sustavno i cjelovito iznio sveukupnu vjeru i nauk Crkve o euharistijskom misteriju i koji bi štovanje euharistijskog otajstva postavio u pravi liturgijski suodnos s euharistijskim slavljem. Takvi dokumenti počeli su se nakon Sabora ozbiljno pripremati. To je urodilo plodom i mi tako imamo nekoliko važnih posaborskih dokumenata, koji sustavno i cjelovito obrađuju nauk Crkve o euharistiji, a štovanje euharistije izvan mise usmjeruju na ispravne teološke, liturgijske i pastoralne temelje.⁴³

Nakon Drugoga vatikanskog sabora izdano je nekoliko službenih crkvenih dokumenata o euharistijskom misteriju, koji zajedno donose cjelovit i zaokružen teološki nauk Crkve o tom misteriju. Prikazivanje svih tih dokumenata bilo bi i korisno i zanimljivo, pa možda se i na takav rad u dogledno vrijeme odlučimo.⁴⁴ Dva od tih

⁴³ Usp. T. Šagi-Bunić, *Duh i temeljne linije upute "Euharistijski misterij" (Pogovor)...*, str. 45-46.

⁴⁴ Navest ćemo samo one najvažnije od tih posaborskih dokumenata:

- *Eucharisticum Mysterium*, Uputa o štovanju euharistijskog misterija, Svetog zbora obreda (25. svibnja 1967.)
- *Missale Romanum*, Apostolska Konstitucija Pavla VI. (3. travnja 1969.)
- *Actio pastoralis*, Uputa Svetog zbora za bogoštovlje (15. svibnja 1969.)
- *Decreti o Rimskom Misalu* (26. ožujka 1970; 27. ožujka 1975; 15. kolovoza 1983.)
- *Liturgicae instaurationes*, Uputa Svetog zbora za bogoštovlje (5. rujna 1970.)

posaborskih dokumenata na poseban se način bave štovanjem euharistijskog misterija te donose smjernice i odredbe kakvo štovanje euharistiji trebamo iskazivati i izvan mise, da bi to štovanje bilo teološki ispravno utemeljeno i u skladu s posaborskim crkvenim naukom i liturgijom. Ti dokumenti su:

* Sveti zbor obreda, *Eucharisticum Mysterium*, Uputa o štovanju euharistijskog misterija, od 25. svibnja 1967.

* Sveti zbor za bogoštovlje, Rimski obrednik, *Sveta pričest i štovanje euharistijskog otajstva izvan mise*, od 21. lipnja 1973.⁴⁵

UMJESTO ZAKLJUČKA

U Katoličkoj crkvi štovanje euharistijskog otajstva izvan mise s teološkog se stajališta smatra zakonitim, a s pastoralnog korisnim i potrebnim. Potrebna je ipak barem kratka kritička refleksija o toj praksi tijekom stoljeća, da bismo lakše shvatili zašto je došlo do protestantskog protivljenja i do određene krize nakon Drugoga vatikanskog sabora.

Naglasili smo da se u Crkvi od samih početaka očitovala vjera u stvarnu Kristovu prisutnost i u euharistijskim prilikama čuanim

-
- *Immensae caritatis*, Uputa Svetog zbora za disciplinu sakramenata (29. siječnja 1973.)
  - *Eucharistiae participationem*, Okružno pismo Svetog zbora za bogoštovlje (27. travnja 1973.)
  - *Eucharistiae Sacramentum*, Opće napomene Svetog zbora za bogoštovlje (21. lipnja 1973.)
  - *De sacra communione et De cultu mysteii eucharistici extra Missam*, Obrednik Svetog zbora za bogoštovlje (21. lipnja 1973.)
  - *Messa dei fanciulli*, Dekret i Direktorij Svetog zbora za bogoštovlje (1. studenoga 1973.)
  - *Scripturarum thesaurus*, Apostolska konstitucija Ivana Pavla II. (25. travnja 1979.)
  - *Dominae Cenae*, Pismo Ivana Pavla II. (24. veljače 1980.)
  - *Inaestimabile Donum*, Uputa Svetog zbora za sakramente i bogoštovlje (17. travnja 1980.)
  - *Nuovo Lezionario*, Dekreti i Uvod Svetog zbora za bogoštovlje (21. siječnja 1981.)
  - *Sacerdotium ministeriale*, Pismo Svetog zbora za nauk vjere (6. kolovoza 1983.)

⁴⁵ Ovaj naš rad u stvari želi biti kao uvod, koji će nam pomoći da bolje shvatimo nužnost, novost i teološku vrijednost ovih dvaju posaborskih dokumenata i da istodobno dobijemo zaokruženu, ali posve sažetu sliku o štovanju euharistijskog otajstva izvan mise od početaka do uključivo Drugoga vatikanskog sabora. Što pak posaborski dokumenti govore o štovanju euharistijskog misterija izvan mise saznat ćemo iz ova dva dokumenta. Prvi od njih već smo obradili pod naslovom: *Euharistijsko slavlje izvor i vrhunac bogoslužja Crkve i kršćanskog života*, u: Bogoslovska smotra, 70 (2000) 3-4, str. 787-810. Drugi dokument namjeravamo uskoro obraditi.

nakon mise, i da se tim prilikama uvijek u vjeri iskazivalo posebno poštovanje i čašćenje, koje pripada smu Bogu, kult latraie, no u prvim stoljećima gledalo se prvenstveno na motive čuvanja te euharistije, a ne na samu prisutnost. Stoga sve do XI. stoljeća ne postoje vanjski oblici štovanja euharistije izvan mise, kakvi se poslije pojavljuju. Ipak, s vremenom takvo ispravno gledanje slabi, te se na Zapadu u srednjem vijeku polako kod vjernika pojavljuje drugačije promatranje euharistijskog otajstva. Vjernici na misi postupno postaju nijemi promatrači, jer misu ne razumiju, pa se sve više udaljavaju od liturgijskog duha i pribjegavaju raznim privatnim ili javnim euharistijskim pobožnostima, u kojima se zanemaruje slavljenje čina spasenja i sakramentalna pričest, a sve se usmjeruje prema sakramentalnoj prisutnosti koja se očituje u izvanjskim svečanim pučkim pobožnostima apologetskog obilježja. Te se pobožnosti odvijaju u vidu zadovoljštine i pokajanja, teže za osobnim, nutarnjim i stalnim molitvenim stanjem, i tako promiču duh molitve i kontemplacije kao izvore kršćanske pobožnosti i svetosti. Ipak, nerijetko u njima ima pretjeranosti i zloporaba, bježanja u izvanjske oblike na rubu liturgije, katkad s oznakama praznovjerja. Glavni razlog ovome je u manjku ispravne cjelovite euharistijske teologije onoga vremena. Euharistijsko štovanje temelji se na vjeri u stvarnu Kristovu prisutnost u euharistijskim prilikama, a ne postavlja se pitanje o pravim motivima te prisutnosti. U središtu je stvarna prisutnost Kristova tijela u hostiji, kruhu, koja omogućuje susret s Kristom i poklon njemu. Zanemaruje se Presveta krv, a time se naglašava tek jedan vid te se gubi smisao za euharistijsko žrtveno slavlje, a time i za sakramentalnu pričest. Tako štovanje znači određeno obogaćenje s obzirom na klanjanje Kristu i njegovo čašćenje i izvan mise, ali istodobno i osiromašenje zbog toga što se Kristova prisutnost u euharistijskim prilikama ne promatra u povezanosti s cjelokupnim slavljenjem euharistijskog otajstva. Crkvene vlasti su ipak tolerantne te razne oblike euharistijske pobožnosti dopuštaju i odobravaju, a pretjeranosti pokušavaju kočiti.

Ovo je štovanje "razbudilo gorljivost kršćanskog puka, potičući veličanstvene javne manifestacije, ali nije utjecalo na obnovu kršćanskog života. Poticalo je kontemplativno sjedinjenje, ali nije dovelo do sakramentalnog jedinstva. Kristovu prisutnost promatralo je kao stvarnost kojoj se treba klanjati, ali ne i primati je i prihvaćati. Pozivalo je na zadovoljštinu Kristu, ali ne na ujedinjenje s njegovom zadovoljštinom. Obratilo je pažnju na euharistijsko tijelo, ali nije poznavalo gozbeni banket i crkveno tijelo. Istina je da ove grijehe ne treba pripisati jedino euharistijskom kultu, ali je činjenica da je on samo manjim dijelom postigao svoju svrhu. Stoga pastoral

euharistijskog štovanja ne smije sebi dopustiti da nastavi pravcima baštinjenim od povijesti niti da pokuša obnoviti svë oblike pobožnosti, nego treba prijeći na obnovu i obogaćenje euharistijske pobožnosti, birajući one oblike koji se bolje slažu sa stvarnim datostima euharistije.”⁴⁶

Očito je da štovanje euharistije izvan mise u godinama prije Drugoga vatikanskog sabora i neposredno nakon njega doživljava stanovitu krizu, jer nedostaje jedna cjelovita i ispravna teologija euharistijskog otajstva, a samo taj cjeloviti vid omogućit će postavljanje tog štovanja u teološki pravilne okvire.⁴⁷ Takav, uglavnom cjeloviti i zaokruženi nauk o euharistijskom misteriju pružaju nam tek crkveni dokumenti nakon Drugoga vatikanskog sabora i na poseban način neki od tih dokumenata. Oni u središte štovanja euharistijskog otajstva postavljaju euharistijsko slavlje - misu. Ti dokumenti jasno govore da štovanje euharistijskog otajstva izvan mise ima svoje opravdanje i svoj izvor u euharistijskom slavlju i da je prema njemu nužno usmjereno. Time se postavljaju nužni uvjeti da se tom štovanju omogući teološki ispravno usmjerenje.⁴⁸

OBSERVANCE OF EUHARIST OUTSIDE THE MASS FROM THE FIRST CENTURIES TO THE SECOND VATICAN COUNCIL INCLUSIVE

Summary

From the very beginnings of the Church, the eucharistic celebration was in the center of its liturgical events. It was essential to take part in that celebration and to receive communion. At the same time, there was fervent faith in the real Christ's presence in the eucharistic forms of bread and wine, which were also kept after the mass, primarily for the communion of the dying and the sick. The eucharistic bread and wine were always treated with exceptional respect and given the cult of *latræ*, attributed only to God, but, as

⁴⁶ R. Falsini, *nav. čl.*, str. 28

⁴⁷ Usp. Isto, str. 23-28; P. Visentin, *Eucaristia*, u: D. Sartore i A. M. Triacca, *Nuovo dizionario di liturgia*, Ed. Paoline, Roma, 1984., str. 407-408.

⁴⁸ O takvom štovanju i o crkvenim posaborskim dokumentima, koji nam pružaju ispravne teološke temelje i daju potrebne smjernice da to štovanje zaista možemo i obavljati sukladno suvremenoj euharistijskoj teologiji, govorimo ili ćemo govoriti na drugome mjestu. Vidi: Uvod u ovaj rad te bilješke br. 44 i 45.

late as the XIth century, there were no special outward forms of their observance. From the IVth century onward, the real connection between the mass sacrifice and communion gradually weakens, believers understand the mass with increasing difficulty, they resort to private piousness, and communion grows increasingly infrequent. This becomes more intensified in the Middle Ages. Christ's real presence in the eucharist becomes the centre of the believers' interest and their piousness, while the celebration itself and the essential purpose of that presence are pushed into the background. Believers want to see the host, they want to pay reverence and show respect to Jesus in the eucharist publicly. That's why the host is raised and various popular celebration appear, like the celebration of Christ's Body and Blood, processions, where there is much exaggeration and abuse. Protestant reaction develops. The Trent Council and the popes after it, especially the ones of the XXth century, defend the traditional eucharistic church doctrine, they encourage and tolerate various forms of eucharistic piousness, preventing exaggeration. Pope Pius X. encourages frequent, everyday communion and early communion of children. Pius XII. continues in a similar way. The Second Vatican Council puts the eucharist in the centre of the Church's liturgical life and lays the foundations of its right and theologically founded observance. Paul VI., in his Encyclical letter *Mysterium Fidei*, presents and confirms the traditional faith of the Church, but not even in this Encyclical letter can we find an integral and complete church doctrine about the eucharistic mystery. We shall find it only in the post-council documents.

In the end, the author critically warns that, because of the present lack of complete and correct theology of eucharistic mystery, it is necessary to enrich the eucharistic piety and to put it on the right theological foundations, where the eucharistic celebration is the centre of all forms of eucharistic piety. Such solutions are ensured by the postcouncil eucharistic documents.